

Professor, Dr. theol. Jens Møllers Optegnelser om sit Levned.

Da jeg var bleven opmærksom paa, at Biskop Rasmus Møller i sin ypperlige Nekrolog over Professor Jens Møller²⁾ havde bemærket, at hans bortgangne Ven havde efterladt »en temmelig udførlig Autobiografi, som maaske, med enkelte Forandringer, kunde fortjene engang i Tiden at offentliggjøres«, saa henvendte jeg mig til Professor Jens Møllers endnu levende Søn, Pastor Johannes Møller i Odense, med Forespørgsel, om denne Autobiografi endnu var bevaret, og, i bekræftende Tilfælde, om jeg kunde faa den til Optagelse i K. S. Skjønt Pastor Møller nærede Tvivl

²⁾ Indført foran i Slutningsbindet i J. Møllers Tidsskrift for Kirke og Theologie.

om, hvor vidt en Nutids Læser kunde finde den rette Maalestok til Bedømmelse af hans Faders uforbeholdne Optegnelser, sendte han mig dog Biografien og overlod det til mit Skjøn, om den fortjente at trykkes. Efter Gjennemlæsningen har jeg da ikke taget i Betænkning at give Biografien en Plads her, i Erkjendelsen af, at Professor Jens Møller — »det 18de Aarhundredes Søn, der dog ogsaa hjalp til at bringe frem, hvad godt det 19de skulde bringe for Dagen» — i sin Tid har haft en ikke ringe Betydning for vort Universitet, vor Præstestand og for den national-historiske Vækkelse i vort Folk, og under Hensyn til, at autobiografiske Optegnelser af Mænd, der have indtaget en mere fremtrædende Plads i deres Samtid, altid ville have et selvstændigt Værd, selv om de vigtigste af de biografiske Momenter ad anden Vej ere kjendte.

Grundlaget for nærværende Selvbiografi blev skrevet 1828 og indleveret til Ordenskapitlet i Anledning af Prof. J. Møllers Udnævnelse til Ridder af Danebrog; men senere har han paany (1832) gennemgaaet Udkastet og gjort en Del Rettelser og Indskud. De sidste ere ikke altid saa nøje indføjede i Manuskriptet, hvorfor det har været nødvendigt at foretage nogle faa stilistiske Ændringer, ligesom nogle længere Citater af fremmed Litteratur ere udeladte.

H. F. R.

Jeg er fød i Landsbyen Karrebek, en Miil fra Nestved, d. 19 Martz 1779. Min Fader, Joachim Christian Møller, var der Sognepræst, efterat han forhen havde været Catechet i Nestved. Han skal have været en saare veltalende Mand, hvilket iblandt Flere min Collega, salig Professor Theologiæ Horneman har fortalt mig. Det er kun faa Aar siden, at denne Olding reciterede mig lange Stykker af en Prædiken, som min Fader holdt i Nestved for et halvhundrede Aar siden: Beviis paa, hvilket Indtryk hans Veltalenhed gjorde paa Tilhørerne. Da han aldrig har givet nogen Prædiken eller andet Skrift i Trykken, beklager jeg dobbelt, at Skifte-

retten efter hans Død ei bevarede mig et eneste Minde om hans mægtige Aand. De høie Stabler af Prædikener, som han efterlod sig, bleve formodentlig solgte til Maculatur. Min Moder, Christiane Birgitte Beske, var barnefødt i Karrebek, hvor hendes Fader var Toldcontrolleur. Billedet af ham som en høi mager Olding med langt hvidt Haar, og af min Moder, som en liden, feed, venlig Kone hører til mine allertidligste Erindringer og gaae maaskee tilbage til mit 3die eller 4de Aar. Da jeg 5 Aar gammel mistede min Moder, kan jeg endnu mindre om hende end om min Fader, der døde 1789, fælde nogen selvstændig Dom. Men hendes efterlevende Venner, navnlig Pastor Bast i Karrebek, have skildret mig hende som en from, øm, forstandig Kone, der stille og tilfreds opfyldte sine Pligter, gjorde sin fyrrige og heftige Mand Livet behageligt, saavel ved sin egen Venlighed, som ved at modtage gjestfrit de mange Fremmede, som dengang besøgte vort Huus. Næst sin Prædiken og sin Kirke var uden Tvivl et muntert Selskab det, min Fader glædedes meest ved. Om Dagen talede han med sine Colleger og andre Venner om Tidens Anliggender, og ivrede stærkt imod det overhaandtagende Fritænkerie, om Aftenen spillede de jovialske Mænd dem en L'hombre, hvorved jevnlig taltes Latin, jeg formoder af samme Slags, som Luxdorph og Suhm brugte ved deres Styrvolt, saasom: punge regem, fumavit e manubrio, og hvad man ellers kunde bruge af epistolæ obscurorum virorum. Jeg lærte at læse af en gammel Jfr. Paludan, siden underviiste min Fader mig selv i Religion, Regning og Skrivning. I denne Underviisning deeltog mine 2 ældre Søstre. Tidligere havde min Fader holdt Huuslærer for 2 unge Mennesker af min Moders Familie. Formodentlig var det oeconomicke Hensyn, der tvang ham til ingen Lærer at holde for sine egne Børn. Min Fader mærkede snart, at jeg var nem at lære; dog besluttede han, at jeg ikke skulde studere, fordi han selv havde lidt saa meget for at komme frem paa Studeringernes Vei. Havde han levet med mig, var

jeg sandsynligviis kommen i Lære hos hans Svoger, Apotheker Worsøe i Holbek, en særdeles retsindig Mand; min hele Bane var da bleven en ganske anden. Men Forsynet vilde det anderledes. Min Moder døde nemlig 1784. Nogen Tid efter giftede min Fader sig med Jomfru Karen Bagger, en Datter af Pastor Bagger i Kundby. Da hendes Broder var Sognepræst i Krummerup, kom vi Børn ofte derhen, og saavel i disse Aar som efter min Faders Død har jeg havt mange glade Dage saavel paa Krummerupgaard hos Krigsraad Monrad, der havde en talrig Børneflokk, som i Præstegaarden. I Aaret 1789 døde min Fader, efterladende sig en Enke, 3 Døttre og mig, den eneste Søn. Da min Stifmoder kun havde en lille Pension at leve af, maatte hun være betænkt paa at faae mig opdraget for saa godt Kjøb som mueligt. Til den Ende satte hun mig først i Huset hos Skolelærer Dahl i Fuglebjerg, som tog sig faderligen af mig, og bragte mig paa et halvt Aar saare vidt, især i Regnekunsten. Denne fortræffelige Lærer kom siden til Jylland, og det har ofte smertet mig, at jeg ikke betimeligen blev underrettet om, til hvilken Egn han kom, da det vilde have været mig en stor Glæde som Student eller Professor at besøge ham. Han lever i min taknemmelige Erindring. Da han var ugift, har han ingen Børn efterladt sig, imod hvilke jeg kunde vise min Erkjendtlighed.

Foraaret 1790 flyttede min Stifmoder til Slagelse, for at sætte mig i den derværende latinske Skole, som baade havde rige Stipendier og en ypperlig Rector i Professor P. Wøldike. Af alle mine Lærere er denne ædle Mand uden Sammenligning den, hvem jeg skylder allermest, saa vel for den grundige Underviisning, han gav i de gamle Sprog, som for hans øvrige kjærlige Omsorg. Skade, at han var ene om alt Arbeidet i Skolen; thi saavel Conrector som de tvende Hørere vare ganske uskikkede til Underviisning. De tænkte aldeles ikke paa at vejlede Disciplene eller give dem Interesse for hvad der lærtes. At

sætte Lectier for og høre disse næste Dag opramses, var deres hele Syssel. Den ene Discipel maatte ved Forberedelsen hjælpe den anden; forresten hjalp enhver sig saa godt han kunde; men det kostede Anstrængelse paa denne Maade at lære især Græsk og Hebraisk, da vore Grammatiker deri, nemlig Golii og Danzii, vare forfattede paa Latin. Hvo, som ei af egen Erfaring har kjendt vore gamle Latinskoler, kan intet fuldstændigt Begreb gjøre sig om Methodens Forbedring i de sidste 30 Aar, og vil neppe troe hvad vi Ældre kunne fortælle om den Tids Hørere. Derimod vare Rectorerne dengang i Almindelighed dygtige Philologer. Dette var ogsaa Tilfældet med min Rector, af hvem vi modtog en særdeles grundig Veiledning i Latin og Græsk. Forat rette vore Stile desto nøiagtigere, tog han os hjem til sig udenfor Skoletimerne. Han elskede den vanskeligere, ved hyppige participialske Constructioner langsomt og tungt fremskridende latinske Stil. Saaledes skrev jeg ogsaa Latin, indtil jeg som Student paa Moldenhawers Collegier og ved flittig Læsning af Cicero fik Smag for Lethed og Simpelhed, saaledes som jeg i mine trykte Latinske Værker har søgt at vise den. I Græsken som i Latinen var Grammatik og Etymologie Hovedsagen. De fastsatte pensa vare for smaae til deraf at erholde tilstrækkelig copia verborum, og den vedtagne Skik at oversætte Græsk (ligesom Hebraisk) alene paa Latin (ikke i Modersmaalet) skadede unægteligen meget, da den derimod til Afvexling, især med de videre komne Lærlinge, vistnok har sin Nytte. I Modersmaalet gaves ei anden Underviisning, end den, som knyttedes til Rettelsen af de latinske Stile. Læsning af de danske Classiker vare vor Skole ganske ubekjendt. Min Læselyst voxte med hvert Aar; men da det var uhørt, at bede Rector om andre Bøger, end dem, der hørte til Skolen, vovede jeg heller ikke at forsøge et saadant Laan, skjøndt jeg ahnede hvilke Skatte, der laae skjulte i hans skønne Bibliothek. Dette stod opstillet i hans Læsestue; naar han undertiden blev kaldet

bort af Fremmede — og vi glædedes ofte ved den gennemreisende Oberst Rosenborgs lange Visiter — gjorde jeg mig bekendt med et og andet interessant Værk. Men hvilke Bøger en Skolediscipel dengang, da Romanlæsning endnu var saare sjelden, kunde læse for sin Fornøielse, kan erfares deraf, at jeg paa denne Maade har stjaalet mig til at læse Bastholms geistlige Talekunst og endeel af Gellii noctes atticæ. Mærkeligt vil man maaskee ogsaa finde det, at jeg fandt meget Behag ikke alene i de klassiske Digtere, Talere og Historieskrivere — thi det forstaaer sig selv — men i Quintilians institutio oratoria, og det uagtet denne Forfatter læstes under den smagløse Conrector Gottschalk.

Skjøndt jeg stedse kom fuldkommen forberedt paa Skolen, og skjøndt jeg i mine 3 sidste Skoleaar underviste yngre et Par Timer dagligen, havde jeg dog mange Fritimer tilovers, hvilke om Sommeren tilbragtes i Skov og Hauge, men om Vinteren i Stuen deels med Extra-Læsning (især af Hebraisk under den afskedigede Conrector Borch, som havde været Biskop Balles Lærer, da han gik i Slagelse Skole), deels med Udarbejdelser i Vers og Prosa. Af Mangel paa poetisk Stof har jeg i de Aar undertiden udført de af Rector givne Stile paa Vers; men den første Sang af mig, som er bleven afsjungen, var en Velkomstsang til Biskop Balle, da han i Aaret 1795 ell. 96 visiterede i Slagelse og bivaanede en Fest, som vor Skole, der med Rette var stolt af en saadan Fosterson, gav til hans Ære. Under Rectors Tilsyn vare Foranstaltningerne overdragne min Ven, Casper Wilhelm Smith (død som Landsoverrets Procurator i Kjøbenhavn), og mig. Han malede Transparenterne, og jeg forfattede de latinske Indskrifter saavel som det danske Sangdigt. Af dette erindrer jeg kun Hovedideen, som var, at Balle havde fulgt de gamle Romeres Exempel, der maatte gaae igjennem Dydens Tempel for at komme i Ærens. Men af Indskrifterne mindes jeg aldeles intet, uden den Irettesættelse, med hvilken jeg modtog dem tilbage

af min Rector, fordi jeg et Sted (som nok indeholdt Ønsket om et langt Liv for Biskoppen) havde sat (hvad der fra Classikernes Læsning hængte ved) *Dii istedenfor Deus*. Den *Correx*, jeg fik, lød omtrent som saa: »I er jo dog ingen Hedning!« Denne Bebreidelse slog mig, og jeg ansaae den for velfortjent. Senere, naar jeg hos *Facciolati* og andre christelige Talere traf paa *Apostropher* til *Superi Diiue immortales*, har jeg tænkt, at min gode Rector kunde enten have ladet min velmeente *pluralis* passere, eller rettet den stiltiende. Men *Saadant* stred mod *Tidens Strænghed*. Og denne bar i det Hele taget gode Frugter. Hvad den fortræffelige Biskop angaaer, da fandt han saa meget Behag i mine Arbejder, at han Aaret efter, da jeg blev Student, lod mig opspørge i *Kjøbenhavn* og indbyde til sit Bord — en Ære, som jeg fandt saa stor og ufortjent, at jeg ikke vovede at omtale den for noget Menneske. Omtrent paa samme Tid, som *Balles Fest*, gaves en anden til Ære for den udødelige Statsminister *P. A. Bernstorff*, paa *Antvorskov* af hans Svigersøn, *Grev v. Dernath*. Jeg blev anmodet om at skrive *Sangene* ogsaa til denne Høitidelighed; men uagtet en Mand, som jeg elskede høit, *Kjøbmand Lund*, der siden blev min Svigerfader, bad mig indstændig derom, og forestillede mig, at jeg derved kunde gjøre min Lykke, vedblev jeg at vægre mig, fordi jeg følte mig uværdig til saaledes at drages frem. Manglen paa *Poeter* i *Provindserne* var endnu saa stor, at jeg ansaaes for den eneste i *Slagelse*; og da jeg ei turde paatage mig at skaffe de fornødne *Leilighedsvers*, laante man — troer jeg — nogle Sange af *Thaarups idylliske Dramer*, hvilke i den Grad vare en Gjenstand for min Beundring, at jeg ansaae det for umuligt at frembringe noget *Lignende*.

Efteraaret 1797 blev jeg med et hæderligt *testimonium* dimitteret til Universitetet, og blev til *examen artium* indkaldt. Ogsaa til *examen philologicum* og *philosophicum* var jeg saa heldig at faae laud p. c. i alle Rubriker. — *Neppe* har jeg noget Aar i mit Liv lært saameget, i det

mindste ikke saa forskjellige Sprog og Videnskaber, som i det første academiske Aar. I Philosophie, Mathematik, Physik, Astronomie var alt, hvad jeg hørte, mig nyt og interessant. Jeg lagde mig desuden med Iver efter de nyere Sprog og de skønne Videnskaber. Jeg forsømte ei een eneste Time hos nogen Professor, men fandt meest Behag i den fromme, grundige Risbrighs og i den muntre, veltalende Bugges Forelæsninger. Aasheims Foredrag af Physiken var pedantisk, og vel ligesaa overfladisk som Bugges, men hans Experimenter lykkedes, og Naturens Bog henrykker Enhver, som første Gang kiger deri, om man end ikke forstaaer den grundigen. Jeg hørte derfor Aasheim med stor Fornøielse.

Ligesom jeg nød Glæden af de philosophiske Videnskaber dobbelt, fordi de vare blevne mig ubekjendte til den Tid, da Dømmekraften var moden til deres Modtagelse, saaledes anseer jeg det ogsaa for et Held, ikke at have seet en stor Stad, førend jeg blev Student. Hvad Indtryk Kjøbenhavn med den blomstrende Handel, det geskæftige Folkeliv, de store skønne Bygninger, de herlige Mindesmærker, Christiansborgs stolte Ruiner, det kunstrige velbesatte Theater, de store Bibliotheker o. s. v. gjorde paa den videlystne Yngling, lader sig ikke beskrive, skjøndt jeg endnu efter 30 Aar tydeligen erindrer Indtrykket. Derimod forekom det huuslige Liv i Hovedstaden mig ikke nær saa nydelsesrigt som det paa Landet, hvorfor jeg og i enhver Ferie besøgte det kjære Slagelse. Dertil bidrog da ogsaa, at jeg i Kjøbenhavn kun kjendte faa Familier, blandt hvilke jeg med Taknemmelighed nævner Assessor og Apotheker Hagens og Grosserer Wassards. Assessor Hagen var langt ude besvogret med min Stifmoder, og paa Grund deraf tilbød han mig frit Middagsbord — en Godhed, som jeg oppebar lige indtil jeg tog Attestats, d. e. næsten 3 Aar. Ved Hjælp af denne Ædelmodighed, ved mine oplagte Skolestipendier, som beløb sig til henved 180 rdlr., og endelig ved at manuducere nogle Timer

dagligen, deels i de gamle Sprog, deels i Philosophie og Astronomie, levede jeg aldeles sorgfrit ved Universitetet, uagtet jeg kun medbragte 25 Rdl. dertil, og ingen Understøttelse vilde eller kunde modtage fra min Stifmoder. Hvad der gjør os det academiske Liv uforglemmeligt, naar det har været, som det bør, er deels Tanken om de herlige Kundskaber, vi der i Livets Foraar have indsamlet, deels Mindet om det der knyttede eller befæstede Venskab med jevnaldrende og ligesindede Ynglinge. Min fortrolige Omgang indskrænkede sig meest til tvende Skolekammerater, den forhen nævnte Smith og nu værende Sognepræst Christian Jensen i Kirkesaaby, og til een nylig erhvervet Ven, vor berømte Philolog P. O. Brøndsted. Ved ham blev jeg ført ind i den Kjerulffske Familie, og med Peter Kjerulff, nu Embedsmand i Norge, og Brøndsted gjorde jeg som Candidat en lille Reise i det nordlige Tydskland; kort i Forveien havde jeg absolveret mit academiske Cursus ved at tage theologisk Embedsexamen i Juli 1800, hvorved jeg erholdt Charakteren Laudabilis et quidem egregie. At jeg blev Theolog, skylder jeg alene min afdøde Velynder, Geheimeraad O. H. Guldberg. Med ham var min salig Moder beslægtet, hvorfor den ædle Mand, saalænge jeg gik i Skole, nu og da sendte min Stifmoder en liden, men kjærkommen Understøttelse. Hvergang jeg havde taget en Examen, meldte jeg ham Udfaldet, og yttrede efter ex. philosophicum, at jeg agtede nu at studere til store philologicum og med Tiden at blive Skolemand, eller at ansættes under det udenlandske Departement — det sidste Ønske opstod hos mig af Lyst til at see fremmede Lande, og næredes ved den Erfaring, at jeg med Lethed kunde lære fremmede Sprog. Men min Mæcenat, hvis Villie var mig en Lov, skrev mig til, at jeg først skulde tage Attestats. Jeg tog saa alvorligen fat paa Theologien, at jeg paa 1³/₄ Aar gjorde mig færdig, uagtet jeg paa samme Tid flittigen læste ældre og nyere Classiker. At jeg i Skolen havde læst hele det N. T. paa Græsk og adskillige Bøger af det

G. T. paa Hebraisk, lettede mig betydeligen dette Studium; men at jeg saa snart kom til at elske det, skyldes fornemmelig Dr. Moldenhawers livlige og smagfulde Forelæsninger. Hans Yndest vandt jeg den første Dag, jeg opponerede i hans Disputereselskab, og jeg bevarede den til hans Død. Det Nye T.s Exegetik var den Disciplin, som behagede mig meest, hvilket vel dels kom af Moldenhawers mesterlige Foredrag, netop i dette Fag, dels af den Koppiske Commentars Fortrinlighed. Kirkehistorien blev mig pikant ved Spittlers geniale Compendium, der ved sine mange Allusioner og forsættlige Fortielser lokkede mig til Selvstudium. Tillige hørte jeg Dr. Münters Forelæsninger over denne Lærebog. Alle de Fortrin, hvorved Henkes Kirkehistorie med Rette er bleven berømt, følede jeg allerede; dens Mangler og Eensidighed har jeg derimod først senere lært at kjende. Men Dogmatik studerede jeg især efter Doederleins fortræffelige institutio; dog med idelig Benyttelse af Morus' Lærebog og Moldenhawers Collegier derover.

Hvad der i Begyndelsen gav mig Ulyst til Theologien, var dels den da herskende irreligiøse Tone, dels den slette Maade, hvorpaa Underviisning i Religion dengang gaves i Skolerne. Jeg havde lært at opramse 6 Lærebøger, nemlig Pontoppidans Forklaring, den latinske Catechesis, Balles Lærebog, Guldbergs naturlige og Sammes aabenbarede Theologia, endelig Galtens Udtog af den sidste; men denne mekaniske Udenadslæsen, blottet for alt Ræsonnement, havde givet mig Afsmag derfor. Og den Tids almindelige Mening om Religion, Kirke og Geistlighed var visselig ikke skikket til at overvinde min Ulyst. Den Præst, som da skulde være yndet, maatte ophøre at være Præst; han maatte nedrive hvad han var sat til at opbygge; han maatte omtvivle de Sandheder, han lønnedes for at indskjærpe. Den Præst, som troede paa Bibelen og Jesu Guddom, ansaaes enten for en Hykler eller for en Dosmer, og jeg vilde ikke ansees for nogen af Delene. Helst havde

jeg derfor indskrænket mig til Philologien; men da jeg efter Guldbergs Raad, dermed forbandt Theologien, tænkte jeg dog ikke paa at blive Præst (meget mindre Professor Theologiæ). Saaledes kunde jeg med mindre Ængstlighed, end man billigt forventer, drive mit dogmatiske og exegetiske Studium.

Mit System vaklede dengang mellem den Kantiske Rationalisme og den Doederleinske Supranaturalisme. Naar jeg flittigen læste Kant, og især hans Religion innerhalb der Gränzen der blossen Vernunft, var jeg ikke istand til at gjendrive hans Theorie, og dog var i denne nogle Puncter, f. Ex. hans Lære om Bønnen, som jeg hverken kunde rime med Jesu tydelige Udsagn eller med mit Hjertes Trang. Jeg hørte flittigen Hovedstadens meest yndede Prædikanter, Marezoll, Clausen og Pavels. Den Skik, jeg havde, at opskrive efter Prædikenen den hele Disposition og Tankegang, var vel en nyttig Øvelse for Hukommelsen og Forstanden, men den kunde let i Tidens Længde svække Gemyttets Modtagelighed for Andagten; thi med Bestræbelsen for at lære udenad kan Andagts friske Følelse vanskeligen forenes. Men de Fleste, som den Tid gik i Kirke, betragtede Kirken blot som en Skole, hvorfor man ogsaa sædvanligen (som Mange desværre endnu) forlod Kirken, saasnart Præsten steeg ned af Prædikestolen. Med den nysomtalte Øvelse i skriftligt Foredrag forbandt jeg en anden, nemlig at holde en Dagbog; denne førte jeg i nogen Tid paa slet Tydsk og maadeligt Fransk, fordi jeg tillige vilde øve mig i at skrive disse Sprog, hvilke jeg har lært mig selv, ligesom de øvrige nyere Sprog, hvilke jeg i de følgende Aar har tilegnet mig.

Imidlertid var det pædagogiske Seminarium blevet oprettet, og baade ifølge egen Lyst og Dr. Moldenhawers Indbydelse var jeg sikkert bleven Medlem deraf, naar ikke Forstanderen havde endnu dengang mundtlig indskjærpet en Lov, (der dog aldrig blev overholdt) nemlig, at enhver Alumnus skulde forblive der i fire Aar, og dernæst lade

sig ansætte ved hvilkenksomhelst Skole, der i Danmark eller Norge anvistes. Denne Lov forekom mig baade ubillig i sig selv, og krænkende for min Frihedsfølelse. Jeg afslog altsaa dette Tilbud, og foretrak at studere videre paa egen Haand. Hertil fandt jeg god Leilighed i de 2 Aar (1801—1802) jeg var Huuslærer hos Hofjægermester Svanenskjold, da jeg i Vintermaanederne opholdt mig i Kjøbenhavn, om Sommeren paa Svanholm. Hos denne Familie nød jeg megen Artighed, man var tilfreds med min Underviisning; og denne var ikke mere anstrængende, end at jeg beholdt daglig flere Timer tilovers til eget Studium. Disse deelte jeg imellem Theologie, Philologie og Poesie. Hvis noget af disse Fag behandledes som Stifbarn, var det snarest det første; thi uagtet jeg øvede mig om Sommeren i at prædike, og fandt deri stort Behag; uagtet jeg vedblev at læse theologiske Skrifter, saa interesserede den theologiske Literatur mig dog endnu ikke saaledes som Classikerne og den nyere, skønne Literatur. Engelsk lærte jeg mig i Sommeren 1800; dog vovede jeg mig endnu ikke til Shakespeare, hvis Værd jeg hverken ved Rahbeks Forelæsninger eller de Skrifter, han anbefalede os, lærte at skatte. Min Æsthetik holdt sig endnu indenfor de gamle akademiske Grændser, og om jeg kun lærte lidt af Batteux og Ramler, da lærte jeg desto mere af Lessing og Sulzer, hvis Theorie der schönen Künste var min daglige Haandbog — et Værk, som ikke fortjener den Glemsel, hvori det nu er nedsjunket. Ogsaa Qvinctilian og Cicero bleve mig Dag for Dag kjærere baade som Kunstdommere og som Stylist. For at aflære Cicero hans finere Vendinger i Stilen, oversatte jeg først Capitler af ham paa Dansk, derefter Dansken tilbage paa Latin. Ved at sammenligne min Latinitet med Grundtexten, opdagede jeg snart, hvori Fiinhederne bestode. Jeg havde altid fundet det let, at fremsætte mine Tanker i Modersmaalet; nu faldt det mig heller ikke mere vanskeligt, at indklæde dem i en reen, utvungen latinsk Stiil. Beviser paa min fortsatte Flid gav jeg Universitetet ved tvende

Priisskrifter; hvoraf det ene erholdt et ærefuldt Accessit; det andet Universitetets Guldmedaille. Ved hiint (om den nordiske Mythologies Brugbarhed i Poesie) fik jeg Stoud-Platou og Oehlenschläger til Medbeilere. Jacob Baden tilstod i sin Censur¹⁾, at alle 3 Priisskrifter fortjente Præmien, og at han var tvivlraadig i at ordne dem; dog seirede Platou; ogsaa var hans Skrift det udførligste. Oehlenschlägers burde vel formedelst Rigdommen af originale Ideer være sat øverst, skjøndt det røbede mindre Lærdom, end de to andre. Alle Priisskrifterne bleve trykte i Minerva, og aldrig har nogen Recension siden glædet mig saaledes som den Roes, Professor Rahbek tildeelte min Afhandling i den danske Tilskuers Nr. . . for 1801. Mit andet Priisskrift var philologisk, og angik en Sammenligning mellem et Par Digte af Horatz og Ovid. Jeg skaffede mig derved megen Yndest hos Moldenhawer, Jacob Baden og Thorlacius, dog fortrød den Førstnævnte paa, at jeg, som nu hørte til hans exoteriske Skole, fik Prisen, imedens een af hans Seminars unge Philologer, den siden afdøde Junghans, erholdt Accessit. Imidlertid var det Hovedsagen for Moldenhawer at faa duelige Lærere til Skolerne. Jeg blev derfor ogsaa, uden at have været i hans Seminarium, snart befordret, snarere end jeg efter min nuværende Synsmaade kunde ønske det. Thi havde jeg anet Muligheden af, engang at blive academisk Lærer og navnlig i Theologien, da burde jeg have forlænget mit Ophold ved Fædrelandets eller Udlandets Universiteter, og især lagt mig mere efter Religionsphilosophie og de orientalske Sprog, af hvilke jeg kun forstod det hebraiske. Men en saa dristig Tanke opkom ikke i min Sjæl; ei heller meddeelttes den mig af Andre. Desto mere glædede jeg mig til Udsigten at blive ansat netop ved Slagelse Skole. Min gamle Rector levede her endnu og ønskede at faae mig til Medarbejder. Jeg

¹⁾ Den er trykt saavel i Badens Universitets-Journal som i Oehlenschlägers Levnet.

ansaae det for en Lykke og Ære, at blive ansat ved samme Skole, som jeg skyldte min Dannelse. Foruden denne Betragtning var der endnu en anden, som drog mig maaskee stærkere til dette Sted. Jeg havde i Sommeren 1800, kort efterat jeg havde taget Attestats, forlovet mig med en af Slagelse Byes elskværdigste Piger, Jfr. Abel Sophie Lund, en Datter af Kjøbmand Jonas Lund. Jeg var derfor saare glad ved at ansættes der som Adjunct (i Juni 1802). Ved Skolen lykkedes det mig i den Grad, at fyldestgjøre mine Foresatte, og vinde den almindelige Agtelse, at jeg allerede efter eet Aars Forløb beskikkedes til vicarius conrectoris. Da mine Indkomster derved forbedredes, giftede jeg mig med min Forlovede (Aug. 1803), og levede nu atter adskillige lykkelige Aar i Slagelse (indtil Sept. 1808).

Dog var denne Tid heller ikke fri for Sorger og Prøvelser. Vel skaffede mit Embede mig næsten idel Glæde; jeg havde mange lærvillige og begavede Disciple — nogle af dem, som Ingemann, Rosenkilde, Carl Molbech, Brødrene Westengaard, Freuchen og Flere have siden skaffet sig et Navn — deels i Kirken, deels i Literaturen —; og med min rigtignok vanskelige Collega, Subrector Withusen, kom jeg ved Eftergivenhed godt ud af det; men baade i min Familie og for Fædrelandets Skyld havde jeg dyb Sorg. Flere Dødsfald, deriblandt mit første Barns, nedsloge mig og min trofaste Hustru. Statens Fare og Krigsnød (fra 1807 af) gik mig nærmere til Hjertet, end man af min Ungdom vil formode. Jeg udkastede mange Planer til Englands Afstraffelse og Beskjæmmelse, hvilke dog (vistnok uden Tab) forbleve i min Pult, deriblandt var een, som gik ud paa ved Brandere at opbrænde den engelske Flaade, som omringede Sjælland; men for et bedre Vidnesbyrd paa de unge Ægtefolks Patriotisme turde det gjælde, at min Kone og jeg skjænkede alt vort undværlige Sølvs (og hendes Sølvsforraad var ikke lidet), deels til en nye Flaade, deels til Understøttelse for de tappre Nordmænd. Dog — ligesom dette var simpel Borgerpligt, saaledes faldt det i

hine en ædel Begeistrings Dage ikke Nogen ind, at man kunde handle anderledes. (Ellers vilde det heller ikke her blevet omtalt). Desværre ere de Flestes Hjerter siden blevne koldere og snevrere. Med de engelske og hannoverske Tropper, som vare indquarterede i Slagelse, havde jeg, som Vert og som Tolk for Menigmand, endeel at skaffe. De holdt god Mandstugt, og Indbyggerne forundredes ei lidet derover, fordi frygtelige Rygter om Plyndring og Rovgjerrighed gik foran dem. I de Dage, man ventede dem, var der om Natten i ethvert Huus anrettet et Maaltid; thi det heed, at dette var et probat Middel til at dæmpe deres voldsomme Hæftighed. Iøvrigt kan jeg bevidne, at da Englænderne gjorde Landgang, var Lysten til at gaae dem imøde stor baade hos Landalmue og hos Borgerne, vistnok ligesaa stor som 1801, da jeg havde den Ære at være Medlem af Kronprindsens Livcorps, og at være Øienvidne til den herlige Aand, der besjælede de Studerende, saavel som de øvrige Borger-Classer¹⁾).

Om den Retning, mine Studier under Conrectoratet toge, er det vel overflødigt at anmærke, at denne stod i nøie Forbindelse med de Sprog og Videnskaber, jeg i Skolen foredrog. Subrector havde Græsk og Latin, jeg alle de øvrige Fag med øverste Classe, altsaa Religion, Historie og Geographie, Dansk, Hebraisk, Tydsk og Fransk. Privat læste jeg desuden Mathematik med Nogle, Latin og Engelsk med Andre, saa at jeg var nærved at blive en Polyhistor. Øverste Classe bestod sædvanligen af en Snees Disciple. Disse maatte gjøre en fransk, en tydsk og en dansk Stil hver Uge, foruden Udarbeidelser i Religion og Historie, hvoraf fulgte, at jeg mangan Uge havde 100 Stile og Specimina at rette. Alligevel manglede det mig ikke paa Fritimer til min egen Uddannelse, ei heller paa Bøger og

¹⁾ En sand og livlig Skildring af anden Aprils Kamp og de den ledsagende Optrin har Øhlenschläger udkastet i sin Levnetsbeskrivelse.

Omgang, som befordrede denne. Slagelse kunde dengang tælle en halv Snees Lærde blandt sine Beboere. Gamle Esaias Fleischer levede endnu i mine første Aar. Baade han og Professor Wøldike havde store Bibliotheker og laante gjerne deres Bøger ud. — Begge Bastholmerne opmuntrede mig kraftigen. Faderen skjænkede mig sin Yndest, Sønnen sit Venskab. To saa elskelige, oprømte og blide Oldinge som Confessionarius Bastholm og Rector Wøldike har jeg neppe nogensteds ellers truffet paa. Den første spaaede tidligen, at jeg vilde blive Professor; den sidste opdrog mig dertil, dels ved Raad, dels ved at gennemgaae mine første litterære Arbeider, ogsaa de poetiske, f. Ex. Sommeren paa Landet, et Digt, jeg havde skrevet paa Svanholm, men som jeg først et Par Aar efter, ifølge Wøldikes Raad, lod trykke. — Til poetiske Forsøg opmuntredes jeg desuden ved Omgang med Dr. Plum, som bedømte mine Arbeider med Skaansel og undertiden overdrog mig et og andet literært Arbeide. Saaledes har jeg efter hans Opfordring skrevet en Kritik over Begyndelsen af Hertz's »befriede Israel«, og en fransk Oversættelse af hans Bog om den Pestalozziske Methode. Denne blev uddeelt blandt corps diplomatique i Kjøbenhavn. Dens Virkninger ere mig ubekjendte. Da Dr. Plum blev Stiftsprovst i Kbhvn., kom Pastor Fuglsang, der havde levet 10 Aar i Ostindien, i hans Sted. Jeg kom snart daglig i hans Huus, da han anlagde et Forberedelsesinstitut, hvor jeg gav nogle Timer. Ihvormeget hans Samlinger indbøde mig til at studere de indiske Sprog og Oldsager, vovede jeg mig dog ikke ind i denne fjerne Helligdom. Jeg havde allerede saa mange Jern i Ilden, at jeg ikke turde forøge Antallet af mine Liebhaverier. Videst gik jeg i Historie og de levende Sprog. Herders Værker og den store göttingsche Geschichte der Wissenschaften indgav mig den Idee, eengang at skrive en Culturhistorie, som især skulde bygges paa og beskæftige sig med alle europæiske Folks National-Literatur.

For omsider at naae til dette fjerne Maal, lærte jeg mig efterhaanden endeel levende Sprog; dog kom jeg kun gjennem de tvende Hovedklasser, de romanske og de skandinaviske-germaniske; thi da Raden var kommen til de slaviske Sprog, blev jeg for en kort Tid standset ved den svære russiske Grammatik; men jeg blev afbrudt for en meget længere Tid — nemlig lige indtil Dags Datum — ved en Vocation til at vorde Professor Theologiæ, et Kald, som gav mine Studier tildeels en ny Retning. Men førend jeg forlader Slagelse, maa jeg endnu nævne tvende Mænd, som jeg der lærte at kjende og høiagte; den ene var Geheimeraad Brandt, som eiede lille Antvorskov; den anden Borgemester Bagge, der siden døde som Politie-mester i Kbhvn. Den Sidstnævnte kom til Hovedstaden i Krigens vanskelige Aar, og blev her af Mange miskjendt, ja ilde lidt; desto hellere tilføier jeg den Forsikring, at en dueligere Embedsmand, end han var i Slagelse, har jeg ikke kjendt. Hvad Geheimeraad Brandt angaaer, da blev han i en indifferentistisk Tidsalder, og vel tildeels af misfornøiede Candidater, skildret som en Carricatur. I Slagelse, hvor jeg først gjorde hans Bekjendtskab, levede han sit otium cum dignitate og var elsket af Alle, som nærmede sig ham. Ogsaa viste han en varm Deeltagelse for vor Skole, saavel som for sit skønne Herlufsholm. Han var venlig imod Alle, godgjørende imod de Fattige, en Ven af Videnskabsmænd og en troende Christen. Bagger var i høi Grad heterodox — som de fleste yngre Embedsmænd dengang vare —, Brandt var ligesom Fleischer særdeles orthodox; men denne Forskjellighed i religiøse Anskuelser forstyrrede aldeles ikke Samlivets Behagelighed; thi Talen i de store Selskaber berørte jo aldrig religiøse Gjenstande.

Med min Ansættelse ved Universitetet gik det saaledes til. Det theologiske Facultet mistede paa eengang to Do-center, da Münster blev Biskop i Sjælland, og Krog-Meyer Lærer hos Prindserne paa Augustenborg. Münsters Hovedfag var den historiske Theologie. I denne haabede jeg, vel

ikke at erstatte Danmarks lærdeste Kirkehistoriker, men dog ved fortsat Flid at kunne tilfredsstille billige Fordringer, da jeg allerede havde arbeidet saameget i Historien, og havde vænt mig til at øse af Kilderne, hvortil min Sprogkundskab aabnede mig en let Adgang. Jeg havde i Aaret 1806 vundet det kgl. Videnskabers Selskabs Guldmedaille for et Priisskrift over den pragmatiske Histories Væsen, rette Brug og Misbrug. Malling, Moldenhawer og Münster vare iblandt Priisdommerne, og jeg havde uden Tvivl, efterat have læst mit Priisskrift, anbefalet mig til Hertugen af Augustenborg. Idetmindste viste denne Fyrste mig megen Bevaagenhed, ogsaa efterat jeg havde afslaaet et Kald til Odense Skole i Dr. Blochs Sted — hvilket Afslag grundede sig paa min Kjærlighed til Slagelse og mit Haab om snart derfra at forflyttes til Sorøe, hvis Academie allerede i hine Aar sagdes at være sin Gjenoplivelse nær. Først paa Sommeren 1808 skrev jeg til Moldenhawer, og udbad mig Tilladelse til at maatte concurrere, hvis det blev besluttet — som Mange forventede — at besætte de ledige Pladser i det theologiske Facultet ved Concurr. Paa samme Tid begyndte jeg at studere Syrisk og Arabisk, saa godt jeg uden nogen Veileder kunde, og at repetere Adskilligt, som en academisk Lærer bør have in recenti memoria. Men allerede midt paa Sommeren maatte dette Studium ganske uventet dele Tiden med et andet, nemlig spansk Sprog og Literatur, fordi de spanske Regimenter, som indkvarteredes i Slagelse, paa een Gang lettede mig min Fremgang og gjorde mig til en behagelig Omgangsven for de herlige, næsten uden Undtagelse elskelige, Spaniere. Jeg havde i Slagelse seet enkelte franske Militaire; jeg havde som Vert lært at kjende mange danske, tyske og engelske Krigsfolk; men med ingen af disse ønskede jeg saa gjerne at leve, enten som Vert eller i andet Forhold, som med de barmhjertige, godmodige, nøisomme og gudfrygtige Spaniere af Regimenterne Asturias og Guadalaxara; thi flere lærte jeg ikke

ved egen Omgang at kjende; men om de øvrige, som vare her i Landet, har jeg allevegne hørt det samme fordeelagtige Vidnesbyrd. Meest forundrede det mig at finde dem saa tolerante; men dertil bidrog det og meget, at de nu eengang yndede det danske Folk, og saa snart de traf paa en gudfrygtig Mand, sagde de om ham, som de ofte sagde til mig: De er ingen Kjetter, De er en god Catholik. Naar jeg da svarede: »Jeg bestræber mig for at være en god Christen, men Catholik er jeg ikke«, da lød Svaret: »en Catholik er Christen, og en Christen er Catholik.« Dermed havde vor Religionscontrovers altid Ende; ligesom vore politiske Samtaler om Spaniens Regeneration, og mine Tvivlsmaal om Ferdinand d. VIIdes Beqvemhed til at lyk-saliggjøre Spanierne, stedse af dem afvistes med den Forsikkring om den fangne Ferdinand: »es buena cabeza« : det er et godt Hoved. Min Omgang med Spanierne blev afbrudt ved en Reise, jeg gjorde i Sommerferien, og paa denne overraskedes jeg ved at høre af nogle Studenter, at Rygtet i Kbhavn gik, at jeg skulde være Professor. Tanken derpaa havde jeg næsten opgivet, da jeg intet Svar havde faaet fra Moldenhawer; men kort efter meldte min Ven, Professor Engelstoft, mig, at der vel ingen Concurs blev, derimod kunde jeg haabe, at blive indstillet af Universitetsdirectionen, hvilket og skete; thi i Sept. 1808 blev jeg af Hans Majestæt udnævnt til Prof. Theol. extraord. med Befaling, at tiltræde Embedet den 1ste October, og allerede at deeltage i Efteraarets examen artium. Med Tak til Gud, som førte mig, næsten uden at jeg anede hvorledes, til dette hæderlige og vigtige Embede; med Tak til Slagelse Byes Indbyggere for de 13 lykkelige Aar, jeg først som Barn siden som Ungersvend og Mand havde tilbragt iblandt dem, og endelig med de bedste Forsætter: at gjøre mig min Lykke og Kongens Naade værdig, ilede jeg til Hovedstaden, og forstyrredes paa denne forventningsfulde Reise kun af det sørgelige Syn, at støde paa en Mængde af de mig saa kjære Spaniere, som, fordi deres Landsmænd vare

flygtede fra Fyen, og de selv havde gjort Mine til at følge Exemplet, nu førtes som Fanger til Kbhvn. Aldrig har jeg seet Mennesker saa pludseligen forandres, som disse Sydboere, da de af en overlegen Krigsmagt nødtes til at nedlægge deres Vaaben. Det var Lam, som med et Trylleslag omskabtes til Løver.

Ved Universitetet fandt jeg den venligste Modtagelse saavel hos mine Foresatte, som hos mine Colleger og Tilhørere. Fire og tyve Aars Erfaring har siden lært mig, hvor behagelig en Virkekreds det er at være Lærer ved Danmarks Høiskole. Jeg har ogsaa hidtil modstaaet enhver Indbydelse til at forlade den, skjøndt jeg 3 Gange har kunnet forbedre min oeconomicke Stilling ved at gaae andensteds hen: første Gang (i Krigsaarene) kunde jeg blive ansat i Kiel, da Professor Francke kom derhen; anden Gang kom det indbydende Vink fra Norges Fjelde, da Frederiks-Universitetet stiftedes, og salig Geheimeraad Malling søgte at drage mig op til Broderfolket; tredje Gang var det mit venlige Sorøe, som lokkede mig, da Akademiet der gjenoprettedes.

I mine 3 første Professoraar udgav jeg kun Lidet i Trykken, fordi de mange nye Forelæsninger, der skulde udarbejdes, fordrede næsten hele min Tid. Jeg anmeldte strax 2 Collegier, eet over Kirkehistorien, et andet over det Gamle Test. Uvis om, hvor mange jeg skulde holde, raadførte jeg mig først med Hertugen af Augustenborg, som svarede: helst tre, siden med Moldenhawer, som sagde: »i Begyndelsen vil een Time daglig skaffe Dem nok at bestille; *experto crede*«. Jeg berettede ham, hvad Hertugen havde svaret mig, og vi bleve enige om, at jeg i Begyndelsen ei burde læse mere end 2 Collegier. Siden har jeg som oftest læst 3, i nogle Semestre (og det ikke alene, naar jeg foredrog udenfor mit Facultet den almindelige Encyclopædie og Methodologie) endog fire. Over den almindelige Kirkehistorie læser jeg hvert Semester; men da jeg derunder foredrager, efter Münters Plan, det Fornødne

af Patristiken, de christelige Oldsager, den theol. Literatur m. m., saa medtager dette Foredrag sædvanligen tre, stundom fire Semestre. Dernæst læste jeg indtil Professor Hohlenbergs Ansættelse stedse over det G. T., idet jeg vexlede med adskillige af dets vanskeligste, navnlig de poetiske Bøger. I adskillige Aar, inden Professor Clausen ansattes, har jeg ogsaa foredraget den historisk-kritiske Indledning saavel til det G. T. som til det N. T. Og i den Tid min elskede Vens, Dr. P. E. Müllers Bryst var meget svagt, overtog jeg tillige christelig Moral, hvilken Videnskab jeg siden foredrog og examinerede i, afvexlende med ham, og nu alene. Derimod har jeg aldrig foredraget Dogmatiken, uden forsaavidt den slaaer ind i Theologia symbolica, over hvilken jeg læser hvert andet eller tredie Aar, i hvilket Tidsrum jeg ogsaa afhandler een Gang den theologiske Encyclopædie og Methodologie. Omtrent ligesaa ofte gennemgaar jeg den christelige Dogmehistorie, især dens ældre (og vanskeligere) Deel. Jeg har havt den Lykke, aldrig at anmelde noget Collegium, uden at faae det istand og læse det ud enten for et talrigt eller dog for et ikke lidet Auditorium. I Aaret 1812 begyndte jeg at holde Skrive- og Disputere-Øvelser med provectiones iblandt mine Tilhørere, og havde den Glæde dermed for en stor Deel at naae mit tilsigtede Maal: at underminere det for sand Videnskabelighed saa skadelige Manuductions væsen. I nogle Aar derefter var det efter Regelen kun Stympere, der lode sig manuducere til theologisk Attestats. Paa den sidste Tid synes Manuductørerne igjen at komme til Anseelse, skjøndt jeg i Forening med mine Colleger fortsætter hine Øvelser, ligesom jeg og, ligesiden jeg blev Professor, holder ugentlige Examinatorier.

At finde den rette Methode i Foredraget er vanskeligere ved Universitetet end i Skolen; thi hisset har Læreren, strængt taget, et dobbelt Publicum, og det ene Parties Tarv er ikke ganske det samme som det andets. Skolelæreren har kun det ene Formaål: at levere dygtige Studenter;

men den theologiske Professor skal danne deels duelige Præster (og disses Antal er det største) deels lærde Theologer. Nu er det vistnok sandt, at Præsterne ogsaa skulle være lærde; alligevel indseer Enhver let, at et Foredrag for provectiones og for Saadanne, som agte i Tiden selv at vorde Universitetslærere, bør være anderledes udarbejdet end Forelæsninger for begyndende Theologer. Herpaa kan vel tildeels raades Bod ved at holde nogle Foredrag og Øvelser alene for de Viderekomne; men de store Collegier, f. Ex. over Dogmatik, Moral og Kirkehistorie, maae dog holdes for den hele juvenus academica. Jeg for min Deel har troet bedst at forene begge Partiers Interesse ved at meddele i Almindelighed, hvad Alle behøver at vide, og dernæst i nogle Timer, ved visse vanskelige Materier, at gaae i større Detail, uddrage de enkelte Momenter af Kilderne med tilføiet Kritik, for at vise dem, der ere modne til fuldstændig Bearbejdelse, hvorledes man paa den videnskabelige Vei kommer til Sandhedens Udfindelse, og hvorledes den derefter bør bevises. Men i de allerfleste Tilfælde skal den kritiske Drøftning være Docentens egen Sag, og ikkun Resultaterne deraf meddeles Tilhørerne. Om de øvrige, for alle akademiske Foredrag fælleds, og af erfarne Lærde udviklede Vanskeligheder vilde det være upassende her at tale; kun vil jeg bemærke, at medens jeg, efter Pligt, omhyggeligen har forberedet mig til enhver Forelæsning, og aldrig holdt noget Collegium uden baade at have nedskrevet det, og med enhver Gjentakelse forbedret det, glemte jeg dog heller ikke Qvinctilians Ord: at den skønneste Belønning for mange Aars anstrængte Flid er *ex tempore dicendi facultas*. Denne har jeg da ogsaa erhvervet mig, hvilket blev mig saa meget lettere, eftersom jeg aldrig, hverken ved at prædike eller ved at tale fra Cathedret har bundet mig bogstavelig til det, jeg havde nedskrevet. Skal Talen finde Gjenklang i Tilhørernes Bryst, da maa den komme ikke fra det døde Bogstav, men fra det følende Hjerte, og synes improviseret, om den endog

er, hvad den bør være, en Frugt af foregaaende Meditation. »Pectus est, quod disertum facit«: denne Sætning er lige-saa sand, som dens bekendte Corollarium: »Kun hvad der kommer fra Hjertet, gaaer til Hjertet«.

Saa vel over mine Forelæsninger som over mine literære Arbejder fører jeg en Dagbog, hvis Motto er: *nulla dies sine linea*. Med saare faa Undtagelser, som Sygdom eller Reiser gjorde nødvendige, har jeg hidindtil opfyldt dette Forsæt. Jeg kan aldrig noksom takke Gud, som gav mig den store Lethed til at arbejde, den utrættelige Lyst og Fyrighed til at tænke, tale og skrive; og som tillige satte mig i en Stilling, hvor jeg kan virke med Held og Kjærlighed. Siden Aaret 1811, da jeg var bleven færdig med den første Cyclus af mine Forelæsninger, har jeg været en flittig Skribent. Det Tidsskrift, som jeg da begyndte med Titel: Theologisk Bibliothek, er regelmæssigen bleven fortsat efter Planen med 2 Bind aarligen, saa at 40 Bind nu ere udkomne (de 20 sidste under Titel: *Nyt theol. Bibliothek*), hvortil jeg har selv leveret de allerfleste Artikler, vist over 100 Afhandlinger henhørende dels til den lærde, dels til den practiske Theologie. Hiin har jeg behandlet saaledes, at den skulde vorde tilgængelig for samtlige Fædrelandets Religionslærere; og populære Materier har jeg stræbt at betage deres Trivialitet, saa at de kunde vække Interesse hos lærde Læsere. De vigtigere blandt mine øvrige theologiske Skrifter¹⁾ hænge sammen med et Institut, i hvis Oprettelse og Udbredelse jeg har havt en væsentlig Andeel — det danske Bibelselskab.

¹⁾ Adskillige af disse ere som mindre vigtige forbigaaede i Texten, f. Ex. min Jubelgave 1817, som bestod 1. af sal. Balles efterladte Oversættelse af den augsborgske Troesbekendelse, 2. af tidsmæssige Betragtninger, som dels Festen dels den nysnævnte vigtige symbolske Bog fremkaldte; fremdeles Eusebia og Sophosyne, en Andagts- og Viisdomsbog 1820, hvilken har haft det Held at blive oversat paa Islandsk; endel *opuscula academica* osv.

Det stiftedes 1814, og har nu i 14 Aar medtaget en betydelig Deel af mine Fritimer. Den Velsignelse, det har udbredt i vort elskede Fædreland, ligesom næsten Jordkloden rundt, lønner mig rigelig for den derpaa anvendte Tid og Møie. Jeg har besørget Udgivelsen af alle dets Skrifter, og læst Correcturen af den nye Bibeloversættelse, som det har fremkaldt. Jeg har 2 Gange efter dets Bestyreres Ønske gennemreist adskillige danske Provindser for at oprette Hjelpeselskaber, og derved faaet Deel i dets indenlandske Anliggender, saa at jeg ikke blot er Secretair for Udlandet. Efterat jeg som Medlem af den kongl. Commission for det N. T.s Revision havde erfaret Folkets og især Geistlighedens Tilfredshed med den forbedrede Oversættelse af det N. T. (fuldendt 1819), ønskede jeg ogsaa, imedens de samme Mænd levede, at see det G. T. paa samme Maade revideret. Alle Revisorerne vare villige til at paa tage sig dette vanskelige Arbeide, og at udføre det — ligesom det N. T. — uden Betaling. Men da det forventede Commissorium dertil gik i Langdrag, følede jeg mig opfordret til, endnu i min kraftige Alder, at lægge, uden offentlig Authorisation, Haand paa Værket, og indbød min Ven, Stiftsprovst R. Møller, Classikernes berømte Oversætter, til at dele Arbeidet med mig. Han modtog Tilbudet, og vor Oversættelse af alle det Gl. Ts vanskeligste Bøger, nemlig de poetiske og prophetiske, er nu fuldendt¹⁾. En Mand, hvis Stemme er mig dyrebar, som der er fuldgyldig, Confessionarius Mynster, har resenseret min Andeel, og glædet mig med et hæderligt Vidnesbyrd om dette Arbeides Værd (Dansk Literatur Tidende Nr. 42 for 1828). Iøvrigt har mit Secreteriat i Bibelselskabet skaffet mig, især i Selskabets første Aar, en temmelig udbredt Brevvexling, saavel med Danmarks Geistlighed, som med udenlandske Lærde og christeligsindede Theologer i England, Holland, Sverrig, Norge, Tydskland, Frankrig og

¹⁾ Udkom hos Seidelin i 3 Bind. 1828—1830.

Schweiz. Deels af disse Breve, deels af trykte Beretninger uddrager jeg den Udsigt over Bibelens og Christendommens Udbredelse, som aarligen forelæses i det danske Bibelselskabs Generalforsamling, og derefter trykkes. Med mange af Fædrelandets ypperste Mænd er jeg ligeledes ved Bibelselskabet kommen i nærmere Berøring, af hvilke jeg blot vil nævne de Afdøde, Grev Schimmelmänn, Admiral Løvenørn og Confessionarius Liebenberg.

Tillige med Theologien har jeg vedblevet at dyrke de fleste af de Videnskaber og Sprog, jeg i mine yngre Aar havde faaet mere eller mindre Indsigt i. Dog har jeg seet mig nødt til at opgive nogle, saasom af Videnskaberne Mathematik, Physik, Astronomie og selv Botanik, som jeg i Slagelse under Pastor Bastholms Veiledning havde begyndt at studere (og til den Ende lært hele den Linneiske Nomenclatur), og iblandt Sprogene er jeg, hvad det Arabiske og Syriske angaaer, bleven staaende ved Elementerne; men i det Spanske er jeg endog gaaet tilbage. Derimod har jeg fortsat mit Bekjendtskab med den classiske Literatur, og i den tydske, franske, engelske og italienske gives der mig Leilighed til, ved faa Timers daglige Læsning, at holde nogenlunde Skridt med Literaturen og at prise dem lykkelige, som have Tid nok til at studere disse forskjellige Nationers saavel som Grækernes og Romernes Mesterværker. Mig glæder ethvert stjaalet Blik, jeg kan kaste derind. Min store Plan til en almindelig Culturhistorie har jeg opgivet; dog har jeg mange Samlinger dertil, hvilke ogsaa paa anden Maade kunne benyttes, og allerede af mig ere blevne benyttede til andre Øiemed, f. Ex. snart til Udsigter (i theol. Bibliothek) over Grækenlands, Italiens, Spaniens, Portugals, Frankrigs nyere videnskabelige og religiøse Forfatning; snart til Mindeskrifter over berømte Mænd, saasom Fenelon, Gregoire, Herder, Lavater, Niemeyer og Andre. Med Mange saavel af Oldtidens som den nyere Tids store Philosopher, Digtere, Talere og Historieskrivere har jeg gjort Bekjendtskab ved at læse dem i Grundsprogene. I

Æsthetiken havde jeg allerede i Slagelse maattet give Brødrene Aug. Wilhelm og Frederik Schlegel Ret næsten i Alt, naar de bekvæmpede den gamle Skole, der af Rahbek var bleven mig anbefalet som Smagens Norm. Læsningen af Shakespeare aabnede for mit forundrede Blik nye Verdener, hvorom hverken Homer eller de græske Tragikere eller Wieland eller Schiller havde givet mig en Idee. Han staaer endnu for mig som Digterkongen, et Hoved høiere end alt Folket. End ikke for Goethe gjør jeg en Undtagelse; thi hvor mangfoldig og sleben og objectiv han end monne være: et Vidunder, som Shakespeare, er han dog ingenlunde. I det Hele er der vistnok ingen samtidig Digter, der kan sammenlignes med Goethe; men næsten i enhver enkelt Digtart har han fundet enten sin Lige eller Mester, nu i Schiller, nu i Byron, nu i Oehlenschläger. Dette troede jeg at burde oprigtigen anføre, fordi Schlegelernes Roes over Goethe forekommer mig overdreven. Jeg har f. Ex. aldrig kunnet finde i Wilh. Meister den høie Tendents, som hine Kritikere tillægge den. Maaskee er min Smag dertil endnu ei noksom uddannet. Dette bør jeg ansee for muligt, og just for denne Muligheds Skyld staaer min Bekjendelse her, thi jeg vil ikke synes bedre, end jeg er. Kun forundrer det mig, at jeg just om Goethe skal være uenig med de genialske Mænd, hvis Domme om alle andre Digttere have fundet Gjenklang i min Følelse. Noget bidrager det vel til vor forskjellige Mening, at den Schlegelske Skole ei regner det saa nøie med det religiøsmoralske Element i det Skjønnes Gebeet, som min æsthetiske og religiøse Følelse bringer mig til at gjøre. I det mindste maa dette være Grunden, hvorfor Schiller ligger mit Hjerte nærmere end Goethe, hvorfor Walter Scott er mig langt kjærere end Lord Byron, skjøndt jeg vel erkjender, at Goethe i plastisk Fuldkommenhed staaer øverst, og at Byron var født til at vorde sit Lands største Digter (Shakespeare undtagen); men hans moralske og poetiske Excentricitet forstyrrer mig næsten altid Nydelsen af hans genialske

Digte. Jeg seer i ham Jupiters Ørn, som i sin excentriske Flugt idelig brænder sine Fjedre og brændt nedstyrter i Jordens Sumpe. Vi ynke ikke den Faldne; thi hverken fordrer han vor Medynk, ei heller kunne vi villigen skjenke ham den, thi han vilde røve Himlens Lynild og misbruge den til at anrette Forvirring paa Jorden. O! hvad vilde Byron have været for en Digter, naar han med sin skabende Phantasie havde forenet W. Scotts Genialitet og jomfruelige Reenhed! — Denne korte Episode fik Plads her, dels fordi jeg har syslet meget med den skønne Literatur (i en halv Snees Aar, omtr. 1808—1818, var jeg saa godt som ene den æsthetiske Recensent for Dansk Literaturtidende, ligesom jeg og flittigen dertil har leveret theologiske og philologiske Recensioner), dels fordi Poesien tillige med Theologien og Historien har skjenket mig de høieste intellectuelle Glæder. Maaskee har jeg ogsaa af Naturen Anlæg til Digtekunsten. Det Lidet, jeg deri har frembragt, kostede mig i det mindste ingen Møie. At jeg ei har digtet mere, har især sin Grund i Beundring for de store Digtere, hvilke jeg ikke kunde haabe at naae; og ligesom jeg i Alting afskyede Middelmaadigheden, saa fornemmelig i Poesien. Det har allerede i mange Aar kun været paa Fædrelandets Festdage, at Musen har gjestet mig, eller og naar Beundring for dets store Mænd aflokkede mig en Mindesang eller en poetisk Charakteristik (af saadanne har jeg optaget en Samling i Mnemosyne 1ste Bind). Men ligesom min Muse, saaledes tog ogsaa mit historiske Studium tidligen en patriotisk Retning. Jeg taler her ei om mine Granskninger i mit specielle Fag, Kirkehistorien; thi det forstaaer sig selv, at de maatte være universelle; men jeg sigter til det, jeg har udarbejdet horis subsecivis. Det hører næsten alt til Fædrelandets Historie. Dette gjælder navnlig om mine Bidrag til historisk Calender (3 Aargange i Forening med Etatsraad Engelstoft 1814—1817) og om Mnemosyne (4 Bind 1830—1833), i hvilke tvende Værker jeg ogsaa har leveret adskillige Biographier

af berømte danske Mænd. Jeg har desuden Tid efter anden udarbejdet endeel andre Levnetsbeskrivelser, og det er mig en kjær Tanke, om hvis Iværksættelse jeg har det bedste Haab: engang at udgive et Danmarks Pantheon, eller navnkundige Danskes Levnetsbeskrivelser, tilligemed en Udsigt over Fædrenelandets Historie¹⁾.

¹⁾ Min store Lyst til at forherlige Fædrenelandets Worthies har oftere paadraget mig literær Strid og een Gang tillige en aabenbar Uretfærdighed, nemlig i A. 1818, da jeg tilligemed Flere concurrerede til den Bülovske Priis for en Lovtale over Daniel Ranzau. Selskabet for de skønne Videnskaber forkastede alle de indkomne Priisskrifter, og mit — som rostes for dets historiske Værd — navnlig, fordi det ikke var veltalende nok. Der aabnedes en ny Concours, i hvilken Pastor Tetens's Lovtale vandt Prisen. Jeg, som fandt Selskabets Kritik ugrundet, indlod mig ei paa den nye Priiskamp, men udgav 1818 mit Mindeskrift, hvilket fandt Publicums Bifald, og af Professor Falck optoges (i tydsk Oversættelse) i Kieler Blätter 1819, 2ter Band. Jeg omtaler denne Sag her, ikke fordi den tilføjede Uret længere krænker mig, men for at anbringe den Forsikkring: at jeg med Forsæt tilsidesatte den Art af Veltalenhed, som hiint Selskab kun altfor længe havde anbefalet, og som Hr. Tetens (til Skade for sit Arbejde) var saa klog at hylde, nemlig det opskruede, pathetiske, al ægte Historie undergravende Lovtalesprog, som de franske Eloger under Ludvig XIV bragte i Moden, og som man i de fleste Lande langt ned i det 18de Aarhundrede vedblev at efterligne. Jeg vilde ved mit Mindeskrift give den gode Smag i vort Fædreneland et Stød fremad. Jeg valgte dertil de høieste Toner, som Historiens Værdighed tillader, men vogtede mig omhyggeligen for Alt, hvad der nærmede sig til Svulst. Jeg kjendte meget vel Faren ved at byde et Selskab med Ludvig XIVdes Smag et beskedent dansk Mindeskrift istedenfor en forfængelig fransk Elog; men jeg udsatte mig gjerne derfor; thi deels skrev jeg ikke nærmest for Prisens, men for Heltens Skyld; deels havde mine Venner P. E. Müller, Engelstoft og Thorlacius — Mænd, som forstode sig baade paa Historie og Veltalenhed — i Forveien forvisset mig om, at mit Priisskrift var, som det burde være, og følgerlig, under Forudsætning af kyndige Dommere, vilde blive kronet. Selskabet tog mig min Fortale meget ilde op, og baade det selv og dets Forfægter, Dr. J. K. Høst, udgav Kritik derover; men om endog enhver af disse (ugrundede) Anker var gyldig, maatte Skriftet endda være godt; thi alle Udsættelserne angaae kun enkelte Ord, som kunde være rettede med et Pennestrøg.

Tilligemed dette Værk og Mnemosyne anmeldte jeg for et Par Aar siden et tredie af beslægtet Indhold: en Udsigt over Danmarks National-Literatur med Hensyn til den øvrige Culturhistorie. Dertil har jeg samlet i mange Aar og læst det meste, som dertil udfordres; men kort efter Anmeldelsen indtraf i A. 1830 en Begivenhed, som paalagde mig nye literære Forpligtelser, og derved forhalede Udarbeidelsen af de samlede Materialier. Jeg sigter hermed til Biskop Münters uventede Død og Dr. P. E. Müllers Udnævnelse til hans Eftermand. Enhver af disse Forandringer skaffede mig et nyt og betydeligt Arbeide. Sal. Münter havde, da han døde, udført sin Kirchengeschichte von Dännemark und Norwegen indtil Reformationen; hans Forlægger, Hr. Vogel i Leipzig, lod mig anmode om at fortsætte Værket igjennem de 3 sidste Aarhundrede, og ieg ansaae det baade for en Pligt og for en Ære at opfylde dette Ønske, saasnart Tid dertil forundes mig. Det andet Hverv, som overdroges mig, kom fra min mangeaarige Ven, Hr. Professor Müller, der som Biskop ei længere kunde udgive Dansk Lit. Tidende, og helst ønskede mig til sin Eftermand. Jeg tiltraadte Redactionen i April 1830; dog kun med Løfte om at continuere til Aarets Ende; imidlertid vedblev jeg ud over denne Termin, for at ikke dette ved sin Alder saa ærværdige og ved sin Tendents saa gavnlige Tidsskrift af Mangel paa en nidkjær Forstander skulde gaae ind. Jeg havde desuden i 20 Aar været en flittig Medarbeider og syntes som Saadan at burde tage mig af den Forladte, der, efter en næsten 100aarig Existens, havde sin Nød med at bestaae ved Siden af den ungdommelige Medarbeiderske: Maanedsskrift for Literatur. Tidligere var jeg Medarbeider i Journal for udenlandsk Literatur, hvilken udkom i Krigsaarene, da fremmede Journaler her vare for kostbare, og hvori jeg — efterat B. Thorlacius var fratraadt — besørgede den philologiske Deel.

Da den lærde Theologie, foruden en historisk og philologisk Side, ogsaa har en philosophisk, saa kunde jeg allerede som Theolog ikke tabe Philosophien af Sigte. Dette har jeg heller ikke gjort, siden jeg blev Professor; men vistnok tilsidesatte ieg dette Studium i de Aar, jeg var Conrector. Derfor har jeg heller ikke stadigen fulgt den tyske Philosophies Udvikling i det 19de Aarhundrede. Kants Hovedskrifter læste jeg i mine akademiske Aar; men de nyere Systemer kjender jeg langt fra ei saa nøie. Kun Fichtes, Schellings, Steffens's og Jacobis Hovedskrifter har jeg studeret. Fries' og Hegels Systemer kjender jeg blot historisk. Da disse kom til Anseelse, var min Interesse for Skolephilosophien kjølnet. Den ivrige Kantianer, Professor Gamborg, havde allerede tidligere gydet Vand derpaa, og Syslen med heterogene Gjenstande fuldendte, hvad Riisbrighs og Treschows Veiledning havde begyndt — at gjøre mig til en Eklektiker. Man kommer paa denne Maade let derhen, hvor selv den dybsindige, Kant saa hengivne Digter kom:

Welche wohl bleibt von allen den Philosophien? Ich weiss
nicht.

Aber die Philosophie, hoff ich, soll ewig bestehn.

Schiller.

Af udvortes Anledninger var der tvende, som paa forskellige Tider førte mig tilbage til Philosophien: den første var, at ieg som ung Professor med stor Fornøjelse og Nytte hørte alle de Forelæsninger, som den smagfulde Tænkere N. Treschow holdt for provectores, den anden var, at jeg nogle Aar derefter paatog mig at læse Moral for Prof. P. E. Müller. Hans Lærebog i den christelige Moral fordrer, som bekjendt, nøie Kundskab om den kritiske Philosophie. Paa denne Tid udvidede jeg i andre Retninger mine philosophiske Kundskabers Kreds, for at kunne foredrage Videnskabernes almindelige Encyclopædie, hvilken, saavidt jeg veed, ei tilforn er bleven

doceret her ved Universitetet. Skjøndt jeg for dette Collegium, som privat, lod mig betale, og gjentog det, indtil Prof. Sibbern blev ansat, havde jeg dog neppe under 70 Tilhørere. Endelig udgik der den tredie Opfordring til mig i Foraaret 1830, da min forhenværende Collega, Dr. P. E. Müller beskikkedes til Biskop i Sjælland, og det af den kongl. Universitetsdirection blev mig overdraget — indtil en ny Professor Philosophiæ kunde beskikkes — at overtage Hr. Biskop Müllers næsten i 30 Aar havde partes i det philosophiske Facultet: nemlig at læse over den practiske Philosophie og deri examinere til examen philosophicum. Dog — dette midlertidige Hverv varede kun eet Aar, da min Ven, Prof. Poul Møller allerede i Sommeren 1831 tiltraadte sit Embede ved vor Høiskole. Herefter vil jeg ikkun ved enkelte Leiligheder blive »udlaant» til det philosophiske Facultet (som jeg spøgende pleier at kalde det, naar jeg beæres med et og andet Hverv for denne hæderlige Corporation) f. Ex. ved Examina i en eller anden Collegas Forfald (jeg har saaledes oftere examineret i Hebraisk, i Historie og Geographie, i Philosophie m. m., dels til første, dels til anden Examen) eller ved Magister- og Doctor-Promotioner (jeg har mangen Gang været opponens ordinarius, snart in historicis, snart in linguis orientalibus, f. Ex. i den svære Dyst med Dr. Dampé, snart in philosophicis, f. Ex. i den alvorlige Disputationsact mod Hr. Bibliothecar Repp, der ikke erholdt Magistergraden, fordi hans usømmelige Forsvar paadrog ham Universitetets Iretsættelse). Herefter vil dette vel sjeldnere finde Sted. Derimod er en ny filosofisk Disciplin tilfaldet mig i mit eget Facultet, i det mindste interimistisk, saalænge Biskop Fogtmanns Plads er ubesat, nemlig den christelige Apologetik, hvilken jeg just nu (i Sommeren 1832) foredrager første Gang.

Iøvrigt vil man let formode, at, da det er dels Moralphilosophien, dels den almindelige Religionsphilosophie, som meest interesserer mig, saa har jeg en vis Forkjærlighed

for den skotske Skole, ligesom for de engelske Apologeter. Ved at betragte den Klarhed, som hersker hos de bedste danske Philosopher, f. Ex. i Christian Hornemanns, Treschows, J.P. Mynsters, A.S. Ørstedes, P.E. Müllers Skrifter, nødes man til at antage et naturligt Slægtskab imellem dem og Skotterne. Kun gjælder dette ei om H. Steffens. Han var ved Naturanlæg bestemt til at vorde, — hvad han blev ved Valg — en tydsk Philosoph. Til ligemed de nævnte Mænd, som jeg skylder saameget, hører Plato blandt de Gamle, og Leibnitz blandt de Nyere til mine Yndlingsforfattere. Derimod har jeg aldrig kunnet sympathisere med de franske Philosopher fra det 18de Aarh., ihvormeget end Stilens Ynde hos Diderot, Voltaire, Helvetius o. fl. lokkede mig. Kun af Rousseau var jeg som Student en stor Tilbeder. Siden har min Enthusiasme for ham lagt sig betydeligt, da jeg blev bedre bekendt, dels med hans Sophismer, dels med hans Uretfærdighed imod Christendommen, dels med de mange Pletter i hans moralske Charakteer. Derimod holdt Fenelon, Pascal, Mad. Stael-Holstein o. fl. sig stadigen i min Yndest; men aldrig havde jeg ventet, at opleve en saadan Epoche i den franske Literatur, som de sidste Aar have medført baade for Philosophien og Æsthetiken. Royer Callard, hvem jeg længe har elsket (ogsaa som en ædel Statsmand) har stiftet en Skole, hvis Værker høiligen glæde mig. Jeg læser studsende med hele det dannede Europa de uforlignelige improviserede Foredrag, som Cousin, Guizot og Villemain holde over Philosophie, Historie og skjøn Literatur. I Sandhed, dersom disse Stemmer sætte det igjennem, at vorde den franske Literaturs Organ, saa ville Danmarks Mesterværker snart finde Oversættere og følende Læsere i Frankrig, ligesom Shakespeares og Goethes allerede have fundet det. At have oplevet denne Forandring hos et Folk, som jeg lider saa vel formedelst dets sunde Forstand, Vittighed og Belevenhed, hører til mit Livs behageligste Erfaringer.

Endnu kjærere var det mig dog at være Øienvidne til den raske Udvikling af vort eget Folks Kræfter under Sjette Frederiks faderlige, alt Godt fremhjelpende Regjering. Jo mindre hans aabne Færd og redelige Hjerte fandt Gjenklang i den europæiske Politik, og jo haardere han efter Napoleons Fald blev straffet, fordi han havde været de Forbindelser tro, som Englands Uretfærdighed (1807) tvang ham til at indgaae: desto fastere hængte alle retskafne Danske ved denne ædle Konge, og desto større var vor Glæde, naar upartiske Udlændere erkjendte, hvilken høi Plads han, uagtet sit Lands Indskrænkning, indtager blandt Europas Regenter. Denne Fryd blev ogsaa mig tildeel i den Tid, Frederik 6 bivaanede Congressen i Wien. Tydske Lærde, som tilskreve mig i anden Anledning, kunde ikke noksom lykønske mig og alle Danske med det gunstige Indtryk, som vor Konges Personlighed, hans Oprigtighed, hans sunde Forstand, fordringsfri Væsen og mangehaande Indsigter der havde gjort. Saaledes skrev f. Ex. den berømte Theolog Joh. Jahn, da han sendte mig til Foræring den anden Udgave af sin *Introductio in libros sacros Veteris Foederis*, som just udkom, imedens Wiener-Kongressen holdtes. Slige Yttringer vare mig en Balsom paa det Hjertesaar, som Skjæbnens Haardhed og især Norges Frarivelse forvoldte alle danske Fædrelandsvenner. Jeg havde fra Barndommen af elsket Norge med dets herlige trofaste Folk, dets Fjelde og Skove, dets Fosser og Bjergværker, lidenskabeligen. Jeg havde som Mand lært at agte mange Nordmænd, at vurdere det skønne, saavel som det gjensidig-gavnlige i dette Riges Forbindelse med Danmark. Jeg havde været Vidne til den danske Regjerings næsten utrolige Anstrængelser og Opoffrelser under Krigen for at frelse de brave Nordmænd for Hungersnøden — og nu skulde Lønnen for 400 Aars Troskab og Kjærlighed være en ved udvortes Vold tilveiebragt Skilsmisse. Slig Fremfærd maatte vel oprøre hver dansk og norsk Mands Hjerte. Hvad jeg for min Deel følede derved, har jeg udtrykt i

en Elegie til Saga, som staaer foran det tredie Bind af historisk Calender.

Da Danmarks politiske Anseelse ved disse ulykkelige Begivenheder sank saa betydeligen, maatte dets troe Sønner være desto mere betænkte paa at give det en moralsk og videnskabelig Vægt. Jeg kan ikke troe, at det danske Folks moralske Kraft skulde være aftagen i det 19de Aarh.; thi Religjøsitet og Sædelighed staaer vist ikke nu paa en lavere Punct, end An. 1800. Mangel paa Tapperhed sporedes heller ikke i Krigen, hverken hos Soldater eller Matroser. Men da det er vanskeligt, at overbevise dem, som opfatte de didhørende Phænomener i et andet Lys, saa foresatte jeg mig i historisk Calender ei saa meget, at skildre dette Slags Kjendsgjerninger, som dem, hvorom ingen Tvivl kan være, navnlig Nationens videnskabelige Fremskridt. Den Udsigt, jeg gav over den danske Literatur i d. 19de Aarh., ønsker jeg engang at udvide til en fuldstændig Historie af vor Nationalliteratur (det Værk, som jeg ovenfor har omtalt). Men mit længe paatænkte Forsvar for mit Fædrelands Politik og hele Udvikling i den nyeste ulykkelige Tid har jeg indført i en Afhandling under Titel: Danmarks Stolthed i dets Ydmygelse (Mnemosyne 1ste Bind), hvilken har glædet alle gode Borgere og selv iblandt Fremmede gjort megen Opsigt, hvorom tre tyske Oversættelser vidne; den ene var af den bekjendte Buchholtz, den anden af Capitain v. Jensen i Slesvig, den tredie skal findes i en Bayersk Journal.

Aarene 1813 og 1814, der for vort Fædreland vare saa sørgelige, bragte mig adskillige Forfremmelser; thi 1813 blev jeg Prof. Theol. ordinarius og Medlem af Communitetsdirectionen (dog kom jeg ikke i Consistorium, fordi den der ledige Plads maatte fremdeles holdes aaben, for det mulige Tilfælde, at Dr. Moldenhawer kunde træde tilbage fra Universitetsdirectionen). — I samme Aar tog jeg den theologiske Doctorgrad, og kort Tid efter blev jeg Medlem af det kgl. danske Vidensk. Selskab og af dets

Ordbogscommission. I de 14 Aar, jeg nu har været Medarbejder og Secretair i Commissionen, ere 3 Tomer (3—5) af den store Ordbog blevne færdige fra Pressen; og Forarbejderne til 6te og 7de Tome, hvormed Værket sluttet, ere rykkede langt frem. Tidligere var jeg allerede Medlem af det skandinaviske Literaturselskab og Selskabet for Fædrelandets Literatur og Sprog, til hvis Skrifter jeg oftere har leveret Bidrag. Jeg vil ei trætte Læseren med at opregne de øvrige indenlandske og udenlandske Samfund, hvoraf jeg har den Ære at være Medlem, især da Æren stundom kan være temmelig ufortjent, f. Ex. da jeg fra Goethe selv modtog Diplom som Æresmedlem af det mineralogiske Selskab i Jena, uagtet jeg aldrig i mit Liv har beskæftiget mig med Mineralogie. Af andre Forfremmelser har jeg endnu at nævne, at jeg 1819 blev Assessor i Consistorium, efter sal. Biskop Krog Meyers Afgang, i hvilken Egenskab jeg siden har været 6 Gange Decanus og een Gang Universitetets Rector. Ved mine Collegers Tillid er jeg bleven valgt til Ephorus for Valkendorphs Collegium, Directeur for Professorernes Enkekasse, samt flere Ephorier, endelig, efter Nic. Kalls Død (1823) til Opsynsmand for Universitetets Qvæstur. Dette sidste Embede, som medfører en stor Administration, modtog jeg ei uden Frygt, især da Universitetets Finantser i nogen Tid havde været i Underballance. Denne Frygt har nu forladt mig. Mine fortræffelige Colleger, først sal. Etatsraad Hurtigkarl, lige udmærket ved sin Uegennyttighed og Forretningsduelighed, og siden Hr. Etatsraad Hornemann, hvis samvittighedsfulde Nidkjærhed er noksom bekjendt, har troligen staaet mig bi i at ordne og bestyre det indviklede Pengevæsen. Universitetets Gjeld er betalt; Legaterne ere satte istand til at yde en høiere Rente, end tilforn; en betydelig Fond (henved 120,000 rbd.) til den akademiske Bygninges Gjenopbyggelse er grundlagt, og Universitetet i Begreb med at hæve sig langt større og skjønnere af dets Ruiner: kort, Udsigterne ere igjen saa lyse, at mit Qvæstor-Embede, som

jeg kun modtog af Pligtfølelse, nu bringer mig Fornøielse paa samme Tid, da det bestyres med langt mindre Uleilighed, end i Begyndelsen. Saavidt jeg veed, har ingen Theolog før jeg havt dette Embede; herefter vil dette uden Tvivl hyppigere blive Tilfældet, fordi de theologiske Professorer ved Communitetets Bestyrelse blive bekendte med dette Slags Forretninger, imedens de øvrige Faculteter, efter corporum Inddragelse, ingen Anledning have til at lægge sig efter Kundskab om Landoeconomie, Tiendevæsen og deslige.

Et andet Extra-Embede, som jeg for faa Aar siden har nedlagt, skaffede mig i 13 Aar endeel Forretninger; men ogsaa megen Fornøielse, det, at være første Medlem af Directionen for Borgerdydsskolen paa Christianshavn. Da jeg valgtes dertil, levede Stifteren, Abraham Kall, endnu, men han var en udlevet Olding og troede, at Skolen kunde ophjælpes ved at faae en ung Mand til Bestyrer. Her kom det mig vel tilpas, at jeg i 6 Aar havde været Skolemand, og siden med Opmærksomhed fulgt vort lærde Skolevæsen i dets forskjellige Retninger. Hovedmidlet til at ophjælpe Skolen, at ansætte dygtige Lærere, var simpelt, men ikke saa let at iværksætte; thi, da der kun var en Snees Disciple i samtlige studerende Classer, og deraf ikkun 3 i øverste Classe, hvilken især fordrede fortrinlige Lærere, saa vare her gode Raad dyre. Imidlertid vovede jeg at antage de bedste Akademikere, som vort Universitet dengang frembød; snart fik Skolen Tilløb, og ved Hjælp af nogle Legater, som sal. Pastor Fenger og jeg vare saa heldige at skaffe den, kunde vi nedsætte Skolepengene. De ypperlige Lærere haandhævede tillige god Orden og Tugt, saa at det var saare sjelden fornødent, at jeg i min Bestyrelsestid behøvede at dictere nogen Straf eller blande mig i den daglige Detail. Med Forundring havde jeg som Conector oplevet, hvor let det er for en Lærer, som selv opfylder sine Pligter, at holde Orden i sin Classe. Nu erfarede jeg, at det heller ikke er vanskeligt, at vedligeholde

god Disciplin i en stor kjøbenhavnsk Skole, naar man kun er retfærdig og vogter sig for Vilkaarlighed. Det høieste Antal Disciple, Skolen under mig havde, var 100; og da disse vare deelte i 8 Classer, blev Underviisningen i enhver Classe frugtbar og behagelig; thi Middeltallet af Disciple var 12. Skolen eiede alt før min Tid et ikke ubetydeligt Legat af Brock. I Forening med mine Colleger skaffede jeg den et Par tusind Daler af Amsel Meyers betydelige Donationer til det Offentlige; og Hs. Excellence Grev Joach. Godske Moltke oprettede i Skolen, af Godhed for mig, 4 Gratistpladser, ved at skjænke den Renterne af 4000 rdlr. Sølv. Havde jeg tidligere lært at kjende denne Ædling, vilde Skolen have faaet endnu større Andeel i hans Gavn-mildhed; men det var først i hans 2 sidste Leveaar, jeg havde den Ære at blive personligen kjendt og yndet af ham. Ved at læse nogle af mine Skrifter, især Biographien over Biskop Balle, fattede han Godhed for mig, indbød mig til sig, og sagde mig strax ved det første Besøg: at han, til Beviis paa sin Agtelse for mig, vilde, saa ofte jeg nævnede ham en flink, uformuende Dreng af Embedsclassen, betale Skolepenge for ham, og siden stifte faste Fripladser ved den Skole, hvis Bestyrer jeg var. Da jeg nu tilbørligen vogtede mig for at misbruge en saa hæderlig og uindskrænket Tillid, havde jeg indtil Grevens Død (1818) ikkun nævnet 4 Disciple; og saaledes erholdt Skolen 4 Legatportioner, som siden ved den yngre Greves, nuværende Geh. Statsminister A. V. Moltkes, Foundation ere blevne den sikkrede; thi skjøndt jeg fra hans Excellenses Fader intet Skriftligt havde modtaget, men blot mundtlige Tilsagn, viste Grev Vilhelm Moltke sig som en saadan Faders værdige Søn, idet han lod en troværdig Mands Ord gjælde ligesaameget som Underskrift og Seigl. Som bekjendt gaar aarligen Renterne af 50,000 rdlr. S. iblandt de Moltkske Donationer til deslige 50 Fripladsers Betaling i Landets forskellige Skoler; men de ere saare ulige fordeelte; thi f. Ex. Borgerdydsskolen i Kbhvn har kun 2 Pladser; imedens

Efterslægtens Realskole har 20. At jeg siden fratraadte Bestyrelsen af hiin Skole, der var mig saa kjær, skede ingenlunde af Ulyst; men fordi min Ære tvang mig dertil. Dens Direction bestod af 4 Medlemmer: en Professor fra Kbhvns Universitet, en af Christianshavns Præster, og 2 af Stadens anseeligste Borgere. Saa længe sal. Pastor Fenger levede, var der en fuldkommen Harmonie i Bestyrelsen; men da efter hans Død en anden Geistlig (efter mit eget Forslag) blev Medlem, meldte de tvende civile Directeurer, Grosserer Hammerich og Kornskriver Vogel, sig ud, den ene efter den anden. Det varede ikke længe, førend min nye Collega fordrede, at jeg skulde fraskrive mig min Ret til at vælge og afskedige Lærere ved Skolen. Jeg bemærkede, at jeg herefter som hidindtil gjerne vilde raadføre mig med mine Colleger, og høre deres Mening i dette, som ethvert Anliggende; men jeg kunde ikke fraskrive mig en Ret, som Directionen frivilligen, og uden at jeg tænkte derpaa, havde overdraget mig, og hvis Afstaaelse efter Opfordring maatte synes at vidne om Misbrug, uagtet jeg var mig bevidst, ikke at have misbrugt den, ligesom jeg heller ikke kunde indestaae for Underviisningen i Skolen — hvilket Departement var mit Fag, ligesom Pengevæsenet var min geistlige Collegas — naar jeg ei havde Ret til at vælge Lærere. De borgerlige Directeurer fandt mine Grunde gyldige; men da det geistlige Medlem ei var tilfreds med min Erklæring, og jeg ei kunde afstaae derfra, traadte jeg ud af Directionen, i det jeg anbefalede mine Colleger, at vælge i mit Sted een af de 3 Universitetslærere, Petersen, Clausen eller Hohlenberg, som alle tilforn havde været Lærere ved Skolen. Tilligemed dem vil jeg nævne andre fortræffelige Mænd, som have været antagne af mig, og sædvanligen først forlode deres Lærerplads ved Skolen, naar de bleve kongelige Embedsmænd. Saadanne ere Pastor L. C. Vestengaard i Odense, Pastor J. Nic. Lund, før i Faaborg, nu i Herringe, Pastor Fenger i Slotsbjergby, Dr. Krarup, Rector Flemmer, Adjunct Lindberg, Adj. Thortsen,

Overlærer B. Borgen, Magister Velschov, Licenciat F. Fenger, Adjunct C. F. Ingerslev, Overlærer van Wylich, Philologen Rasmussen, Mathematikeren Svenningsen og Flere. Istedetfor at vælge en anden Professor i mit Sted (som jeg udbad mig, og som sal. Ab. Kall, Skolens Stifter, havde bestemt, men rigtignok ikke i noget sanctioneret Document), overgav Directionen kort efter Skolens Bestyrelse til dens første Latinlærer, Dr. Krarup, der nu tillige er dens Forstander, og under hvis Bestyrelse Skolen vedbliver at blomstre.

Fra Udlandet blev jeg undertiden anmodet om, at være Medarbejder ved visse der udkommende Journaler. De fleste Anmodninger maatte jeg af Mangel paa Tid afslaae. Dog har jeg til nogle leveret Bidrag, saasom til Stäudlins og Tzschirners Archiv für alte und neue Kirchengeschichte, Kieler Blätter, Falcks Staatsbürgerliches Magazin, Hallische Allg. Lit. Zeitung etc. Til Heidelberger Studien und Critiken og til Dr. Tholucks Anzeiger var jeg bleven anmodet om Bidrag, men har hidindtil, formedelst mine mange øvrige Sysler, ingen kunnet levere. Ogsaa blev jeg for endeel Aar siden fra Paris indbudet til at udarbejde de danske Artikler til Biographie universelle, men med den Clausul, at de kun maatte være faa. Jeg sendte en Fortegnelse paa omtrent 100 berømte Danske, Norske og Holstenere fra alle Tider og forsikkrede, at færre burde ei optages; men da Redactionen fandt dette Antal altfor stort, og jeg ikke kunde overtale mig til at forbigaae nogle af mine meest fortjente Landsmænd, saa modtog jeg ikke Indbydelsen. Redactionen mente, at vort lille Land umuligen kunde have frembragt mere end en halv Snees berømte Mænd: saa mange Biographier vilde de modtage, men ikke flere. Det var Skade, thi jeg skulde have sørget for Indholdets Rigtighed og Værdighed, ligesom en Collega, igjennem hvem Underhandlingerne førtes, vilde have givet Indklædningen Politur og fransk Sving. Iligemaade er et Tilbud, som gjordes mig fra England i Aaret 1824, hidindtil

blevet uden Resultat. En engelsk Boghandler anmodede mig igjennem Hr. Feldborg om at skrive en **Danmarks Historie til Brug for Britter**. De tre tilføiede Betingelser vare: 1. at den skulde være forfattet i en liberal Aand. (Man nævnede som Mønster min Biographie af Erkebiskop Svane, hvilken formodentlig er oversat paa Engelsk og har skaffet mig det her omtalte Engagement). 2. at den skulde ende med Aaret 1800. (Englænderne have vel Grund til at ønske deres Forhold til Danmark i det 19de Aarhundrede forbigaaet med Taushed). 3. skulde den være kun eet Bind i Octav. Jeg befandtes strax villig til at indlade mig paa Forslaget, kun forlangte jeg 2 Aar til at udarbeide Bogen; men da Hr. Feldborg, som skulde oversætte den paa engelsk, kort derefter forlod England, har jeg siden intet hørt til et Foretagende, hvilket jeg gjerne havde paataget mig forat lære den store Nation ret at kjende vort Fædrelands Historie, og igjennem den vort Folk, som i gamle Dage tugtede England, men aldrig saa haardt, som det i A. 1807 tugtede det uskyldige Danmark. Disse Exempler ville godtgjøre, at jeg ikke har skyet noget Arbeide eller forsømt nogen Leilighed, hvormed jeg troede at kunne afbetale min Gjæld til det høitelskte Fædreneland.

Endelig staaer tilbage, at omtale den sidste Hædersbeviisning, som er bleven mig til Deel. Denne bør saa meget mindre her forbigaaes, da den er mig et dyrebart Beviis paa min Konges Naade, og det tillige er den, der først gav mig Anledning til at sammenskrive en Autobiographie (hvilken dog var endeel kortere end nærværende). Det var paa Danmarks store Høitidsdag d. 1ste Novbr. 1828, at det behagede Hs. M. Kongen at udnævne mig til Ridder af Dannebrogordenens fjerde Classe. Da Ordenens Indskrift: »For Gud og Kongen« stedse har været mit Symbolum som Christen og Embedsmand, haaber jeg med Guds Hjælp at blive det tro indtil min Død.

Til Slutning maa jeg endnu melde noget om mine huuslige Forbindelser. Forsynet har velsignet disse som

hele mit Liv, skjøndt heller ikke de have været uden store Sorger. Med min første Hustru levede jeg omtrent 20 Aar, da en tidlig Død bortkaldte hende efter svære Lidelser under en langvarig Brystvatersot. Hun døde 1823, efterladende mig 3 Døttre og 2 Sønner. Tvende Børn vare forud gangne bort. De ere nu forenede med deres ædle, fromme Moder i Evighedens lyse Egne. Blidhed og Sagtmodighed med noget Anlæg til Melancholie vare Grundtrækkene i hendes Charakter. Skjøndt hun var opdraget i hvad man kalder et rigt Huus, elskede hun Tarvelighed, og var nøisom og tilfreds under de store Indskrænkninger, som Krigen gjorde fornødne for mig ligesom for alle Embedsmænd. Min aarlige Løn var dengang 800 Rdlr. Disse bleve tilsidst formedelst Coursens Forværrelse til mindre end 20 Species. Jeg ømmedes ved at opbruge hele hendes Arv (hun arvede 1809 henved 20,000 Rdlr. efter sin salig Fader), men ihvor meget vi sparede, var det svært, at tilveiebringe blot de første Fornødenheder. Viin, Caffé og desl. var aldeles forviist af vort Huus ligesom af alle lignende, og da Lægen engang ordinerede Viin til et sygt Barn, erindrer jeg tydeligt, hvad Anstrængelse det kostede mig, at skaffe de 20 Rdlr. D. C., som en Flaske Viin dengang kostede. I hendes sidste Leveaar vare Embedsmændenes Kaar igjen noget forbedrede, saa hun i sin lange Sygdom kunde have alle de Beqvemmeligheder, der saa meget lindre Smerterne. Iblandt hendes efterladte Børn vare 2 smaae Piger, der meest trængte til en kjærlig Moders Tilsyn, og dannende Haand. En saadan skaffede jeg dem, ligesom mig og mit hele Huus en sand Støtte og Velsignelse, da jeg i Aaret 1825 indgik nyt Ægteskab med Christine Sophie Kellermann, der i mange Aar havde været en Veninde af vort Huus.

Hun er en Datter af Justitsraad Kellermann, Amtsforvalter m. m. i Neumünster, og af Maria Magdalene Broager, og var den ældste Datter af 12 den Gang levende Børn. Hun har født mig to Døttre og een Søn, saa at jeg nu har

8 Børn i Live, af hvilke de to ældste Sønner ere Studenter. Blandt alle jordiske Goder takker jeg Gud mest for den sjeldne Lykke, at have givet mig til Ledsagerinder paa Livets Bane to saa fromme, blide, trofaste, forstandige Qvinder, og med dem en talrig og sund Børneflok.

Ved at agte paa Menneskenes Færd og ved at skrive mange Biographier er jeg bleven overtydet om den store Rolle, Temperamenterne spille i Menneskelivet. Jeg tør da heller ikke tie om mit eget Temperament, ihvorvel dette er saa blandet, at jeg neppe selv veed, hvilken Bestanddeel er forherskende, enten den sangvinske eller choleriske eller melancholske. Af Phlegma derimod troer jeg at have lidet eller intet. Tidligen har jeg begyndt at prøve mig selv. Jeg mener ogsaa nu at kjende mig temmelig nøie, og den mangeaarige Øvelse, jeg har havt i at skildre fremmede Charakterer, vilde vel ogsaa lette mig Opfatningen af min egen Charakter. Men paa dette Sted vilde dog en saadan Skildring uden Tvivl befindes upassende; jeg vil derfor blot sige: at da jeg dagligen arbejder paa at danne lærde, redelige, oplyste, beskedne og gudfrygtige Lærere til den danske Kirke, saa maatte jeg staae beskjemmet for mig selv, mine Medborgere, min Konge og min Gud, dersom jeg ei alvorligen bestræbte mig for at give mine Tilhørere et godt Exempel og saaledes vise dem, ei alene hvorledes en Religionslærer bør tale, men ogsaa hvorledes han bør handle og indrette sit hele Forhold. Jeg agter Genie, Lærdom, Veltalenhed og alle Aandens Gaver høit; men det første, jeg spørger om hos den Lærde og den Ulærde, hos den Talentfulde og Eenfoldige, er: om hans Sæder ere rene og hans Tænkemaade retskaffen?

Med denne Bestræbelse forbandt jeg stedse en anden, nemlig, at foredrage Christendommen reen og uforfalsket, følgelig saadan som Christus og Apostlene have efterladt os den i det Nye T.s hellige Skrifter. Kun den, der gjør det, fortjener Navn af en evangelisk Theolog. I Tider som de nærværende, der saa stærkt bevæges deals af en dristig

philosophisk Granskning, dels af en længe undertrykt, men derfor desto kraftigere religiøs Følelse, er dette ingenlunde saa let, som det var i den protestantiske Kirkes foregaaende Aarhundreder. Ogsaa havde den kantiske Philosophie i mine yngre Aar tildeels forrykket mig det rette Standpunkt, hvorfra Aabenbaringen bør bedømmes; men ved fortsat Studium vandt jeg min Barndoms lyksaliggjørende Overbeviisning om Christendommens guddommelige Herkomst tilbage, og da denne Overbeviisning nu hviler paa strængt prøvede og gyldig-befundne Grunde, kan den desto lettere meddeles andre, hvorfor jeg ogsaa tillader mine Tilhørere i mit Disputereselskab at fremsætte endog deres dristigste Indvendinger imod vort kirkelige Lærebegreb. Derved gives mig Leilighed til at oplyse de Vildfarelser, falske Anskuelser og overilede Slutninger, hvoraf hine Indvendinger sædvanligen have deres Oprindelse. Med Magtsprog og anden Autoritet undertrykkes ingen Tvivl. De bringes i det høieste til Taushed; men derved opnaaes ei andet, end at de desto mere nage det ængstede Sind. Ligesom Fornuften er den Evne, hvorved vi komme til Troen: saaledes kan den christelige Aabenbaringstro kun forsvares ved Fornuftens Hjælp. Derfor har jeg ligesaa lidet kunnet bifalde de Theologer, som ivre imod Fornuften og befrygte Fare for Troen af videnskabelig Granskning, som jeg kan slutte mig til dem, hvilke man sædvanligen kalde Rationalister, fordi de ophøie den menneskelige Fornuft over Aabenbaringen, da denne dog er et Værk af den guddommelige Fornuft, hvilken i sin Totalitet og Klarhed nødvendigen maa overgaae de enkelte Gnister af samme, som ere nedlagte i ethvert Menneske, men som her tillige ofte hindres i deres Udvikling, og, selv udviklede, saare ofte fordunkles af Lidenskaber og Begjærligheder. Ved disse Grundsætninger haaber jeg at have undgaaet saavel Vantroens Scylla som Mysticismens Carybdis. Mine Grundsætninger har jeg stedse aabent vedgaaet saavel i mine Forelæsninger som i mine Skrifter. Man vil derfor endnu i de første Bind af theologisk Bibliothek

finde nogen Usikkerhed i filosofiske og dogmatiske Anskuelser, hvilken tyder paa en Vaklen mellem den rationalistiske og supranaturalistiske Opfattelse af Christendommen. Med den modnere Alder og den dybere Granskning er min Overbeviisning om en Aabenbarings Nødvendighed og den christelige Aabenbarings Guddommelighed bleven mere og mere befæstet. Maatte det lykkes mig engang ved min Banes Slutning at efterlade mig en talrig Skole af ligetænkende Disciple, da vilde jeg ansee dette for mit Livs største Lykke og mine Bestræbelsers bedste Frugt.

* *

Et Aarstid efter at Professor Jens Møller havde lagt sidste Haand paa denne Selvbiografi, døde han, 25. Novbr. 1833, kun 54 Aar gammel. Hans Enke overlevede ham i mere end 50 Aar. Af hans Skrifter vil »Mnemosyne, eller Samling af fædrenelandske Minder og Skildringer«, I—IV Kbh. 1830—33, sikkert overleve ham længst, særlig fordi en Del af dette Skrift er bygget over ret omfattende Arkivstudier, og den Slags Skrifter antikveres ikke let, selv om Eftertiden finder adskilligt baade at tilføje og at rette i dem.
